

پرسه در دارالخلافة

جلد دوم

داریوش شهبازی

فهرست برگه

سرشناسه	شهبازی قراغانی، داریوش، ۱۳۳۲
عنوان و پدیدآور	پرسه در دارالخلافة (جلد ۲)؛ نویسنده: داریوش شهبازی.
مشخصات نشر	تهران: کتاب سرا، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	۴ ج.: مصور.
شابک	978-964-5506-32-0 ج. ۲
یادداشت	فیفا
موضوع	تهران -- تاریخ.
رده بندی کنگره	۱۳۹۲ ۹۸۵/۵۷:DSR۲۰
رده بندی دیویی	۹۵۵:۱۲۲
شماره کتابخانه ملی:	۳۲۷۳۳۷۰

پرسه در دارالخلافة - جلد دوم

نویسنده: داریوش شهبازی

چاپ اول: ۱۳۹۴

ویراستار: فرید مرادی

حروف نگاری و صفحه آرایی: فریبا محبی

طراحی جلد و گرافیک: آزاده عسگری

چاپخانه: گلشن

تیراژ: ۱۱۰ جلد

شابک (ج ۲): ۰-۳۲-۵۵۰۶-۹۶۴-۹۷۸-۹۷۸-۹۶۴-۵۵۰۶-۳۲-۰ ISBN: 978-964-5506-32-0

شابک: ۰-۳۰-۵۵۰۶-۹۶۴-۹۷۸-۹۶۴-۵۵۰۶-۳۰-۰ (دوره ۴ جلدی) (4VOLUME SET) ISBN: 978-964-5506-30-6

دفتر و نمایشگاه شرکت کتاب سرا

خیابان خالداسلامبولی (وزرا)، کوچه ششم، کوی دل افروز، شماره ۱۷، تهران

کد پستی: ۱۵۱۱۷۳۸۹۵۱، ساختمان کتاب سرا

تلفن: ۸۸۷۱ ۶۱۰۴ - ۸۸۷۱ ۷۶۳۶ - ۸۸۷۱ ۲۴۷۹

فکس: ۸۸۷۱ ۷۸۱۹، صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۸۴۴۶

KETABSARA@KETABSARA.ORG

WWW.KETABSARA.IR

فهرست مطالب

۷	● نشانه‌های اختصاری
۹	● مقدمه
۱۳	● اماکن
۱۵	آسیاب باغ فیض
۱۷	پاتوق‌های تهران قدیم
۱۹	پل چوبی
۲۴	تنها تصویر بازمانده از باروتخانه تهران قدیم
۲۸	تاریخچه خیابان لاله‌زار
۳۴	تپه میل
۳۶	تکیه پهلوان شریف در تهران قدیم
۳۹	چال حوض حمام‌های قدیم
۴۴	چال سیلابی
۴۷	چاه برفی در اندرونی کاخ ناصرالدین شاه
۵۰	چلوکبابی پراوازه تهران
۵۳	حرب خانه
۵۷	زندان هارون الرشید یا آتشکده ساسانی
۶۱	سرای دلگشای بازار تهران (سرای وزیر نظام)
۶۶	سلاخ خانه تهران قدیم
۷۱	فرحزاد
۷۵	قلعه وزیر
۸۰	قنات نظامیه و آسیاب نظام الملک تهران
۸۲	قیصریه تهران
۸۴	کافه «باغ شمیران»

۸۹	کافه نادری و باغ آن
۹۲	کوبه یا زنگ اخبار خانه‌ها در قدیم
۹۷	گنورک، نخستین کلیسای تهران
۱۰۴	محلله‌های تهران
۱۱۰	مسجد امین الدوله (فخرالدوله)
۱۱۴	مسجد لواسان یا نخستین مسجد قصران داخل
۱۱۶	نخستین سفارتخانه انگلیس در گذر لوطی صالح
۱۱۹	نخستین نام‌گذاری کوچه و خیابان در تهران قدیم
۱۲۴	یخچال در تهران قدیم

۱۲۹	● اشخاص
۱۳۱	خان مروی و موقوفه‌هایش
۱۳۴	زنان نامدار تهران (بانو طوبی آزموده)
۱۳۶	زنان نامدار دارالخلافه، خواهر شاه بهماسب صفوی
۱۳۸	اوج عشق و وفاداری شاهزاده خانم قجری
۱۴۴	سر بریده سردار روس (ایشبختر)
۱۴۷	اسکندر مقدونی در گستره تهران
۱۵۴	سیاحتنامه ابراهیم بیک
۱۶۰	قمرالملوک وزیری
۱۶۷	مادام حاجی عباس
۱۷۱	نخستین سفیر ناپلئون در تهران
۱۷۶	زنان نامدار تهران قدیم، مهدعلیا

۱۸۵	● مشاغل
۱۸۷	آسپیران
۱۸۹	تاریخچه آتش‌نشانی تهران
۱۹۹	تشکیلات حکومتی و تقسیمات اداری تهران قدیم
۲۰۳	چگونگی برپایی چاپخانه در تهران
۲۰۷	دعانویسی و پیشگویی در تهران قدیم
۲۱۲	جراحان زن در تهران قدیم

- مراسم ۲۱۵
- تعمیریه خوانی در تهران قدیم ۲۱۷
- رسم و آیین تهرانی‌ها در تقسیم آب ۲۲۸
- زرگنده و درخت مقدس ۲۳۲
- شیر تعزیه را تریاکی کرده بودند ۲۳۵

- گوناگون ۲۳۹
- تاریخچه انار تهران ۲۴۱
- انار و تهران ۲۴۶
- تجارت تهران در عصر قجر ۲۵۴
- تهران و مشروطه ۲۵۷
- گام نخست صنعت ملی در تهران ۲۶۳
- لرگی (لگزی)‌ها در تهران ۲۶۷
- نخستین آشنایی تهرانیان با سبب زمینی ۲۷۰
- نخستین کمیته انقلاب در تهران قدیم ۲۷۳
- نقش ابجد در مکتب‌خانه‌های تهران ۲۷۷
- زندگی صد سال پیش تهرانی‌ها ۲۸۰
- خودکشی مهدی گاوکش در دفاع از مجلس اول ۲۸۷
- آرد مخلوط و آرد هشرخان (حاجی طرخان) ۲۹۲

- منابع و مآخذ ۲۹۷
- منابع ۲۹۹

- فهرست اعلام ۳۰۵
- فهرست اشخاص ۳۰۷
- فهرست اماکن ۳۱۹

مقدمه

به ملتی که ز تاریخ خویش بی خبر است
به جز حکایت محو و زوال نتوان گفت
عارف قزوینی

سپاس و ستایش مر خدای را جل و جلاله که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تاریک، درفشان. بخشاینده‌ای که آدمیان را به فضیلت نطق و مزیت عقل از دیگر حیوانات متمیز گردانید و از برای هدایت و ارشاد رسولان فرستاد تا خلق را از ظلمت جهل و ضلالت برهانیدند و صحن گیتی را به نور علم و معرفت آذین بستند. (نقل از کلیه و دمنه به تصحیح استاد مجتبی مینوی)

هر ملتی، فرازها و فرودهایی را در طول تاریخ خود آزموده، ملتی که بخواهد در مسیر بالندگی و رشد قرار گیرد، جز امید به آینده و تلاش و کوشش خردورانه راهی را پیش روی ندارد. حکیم فردوسی می‌فرماید:

همیشه خردمند امیدوار نبیند بجز شادی از روزگار

ایرانیان در نقطه‌ای از کره خاکی وطن گزیده‌اند که به قولی مشهور چهارراه یا پلی میان شرق و غرب است و همین مختصات جغرافیایی هجوم‌ها و تلخکامی‌هایی را در عمر هزاران ساله بر آنان تحمیل کرده است و نیز شرایط فرهنگی و خصوصیات اخلاقی ویژه‌ای را در روحيات ملت ما پرورانده است. لطف پروردگار و این ویژگی، توانسته هزاران سال ایرانیان را گو اینک با خون دل و رنج و غم همراه بوده، در پیچ و خم تاریخ تا امروز برساند. الهی تا ابد این لطف بماند.

تاریخ، بسیار آموزنده و پاسخگوی پرسش‌هاست، آگاهی از تاریخ در رسیدن به قله پیروزی در توفیق عمومی، وظیفه همگان است. اختلاف نظر در تحلیل و انتخاب رخدادهای، توسط تاریخ‌نویسان، استنباط از تاریخ را پیچیده می‌کند. تداوم مطالعه و تنوع کتاب‌های تاریخی، ما را در شناخت گذشته و انتخاب راه آینده کمک می‌کند.

ژول ورن می‌گوید: «تاریخ به قدری مهم و جدی است که نمی‌شود از قلم یک مورخ خواند، باید دید که هر مورخ ضمن شرح رویداد، چه نتیجه‌ای از آن می‌گیرد، چه پیام و درسی از آن می‌دهد.»

دیرسالی است که لابه‌لای اوراق انبوه تاریخ سرزمینی که فریفته‌ام در پی گمگشته خویش و هر جستجوی پاسخ چراهایی هستم که اندیشه‌ام را مشغول خود کرده است. رمز و راز سقوط‌ها و ظهورها چیست؟ چرا دوران شکوه و جلال باستان تکرار نشد؟ چرا حکومت‌های درخشان ایرانی منقرض شدند؟ چرا ایران پس از مرگ شاه عباس در مسیر انحطاط افتاد؟ چرا اقدامات مردانی چون امیرکبیر و میرزا بزرگ فراهانی و فرزندش و ... در دوران انحطاط دوام نیافت؟ چرا از غرب عقب ماندیم؟ و ...

آن پژوهش و مطالعه دیرپای را حاصلی است که با نام «فرهنگ تاریخی - جغرافیایی تهران» و یا هر نام دیگری در آینده چاپ خواهد شد. کتاب حاضر برگرفته از آن مجموعه و حکایت سفری است در کوچه‌های تو در توی این تاریخ دراز دامن. سفری که هرچه از عمرش می‌گذرد و بر توشه‌اش افزوده می‌شود، از انبوه پرسش‌هایی که می‌کاهد.

«پرسه در دارالخلافة» نام ستونی بود، از روزنامه اعتماد ملی که اواسط دهه هشتاد، هر هفته یادداشتی از نویسنده این سطور در آن به چاپ می‌رسید. کتابی که بدان نام، پیش رویتان است، حاوی نوشته‌های نویسنده است که از اواسط دهه هشتاد برای نشریات گونه‌گون و دیگر رسانه‌های دیداری و شنیداری کشور فراهم شده بود.

مقاله‌ها و یادداشت‌هایی که هر یک جداگانه تهیه و چاپ و پخش شده است. وجه اشتراک همه آنها نه لزوماً تاریخ پایتختی تهران و دوران گذار این شهر از روزگار خردی تا حال است. به عبارتی دیگر شناختی است، از تهران قدیم.

مطالب این کتاب، انتخاب نویسنده از هزاران حادثه و موضوع در تاریخ قرون اخیر کشورمان است که هرگز به قصد فراهم شدن در کتابی یک جا نوشته نشده است. بنابراین

کتاب «پرسه در دارالخلافت» گو اینکه موضوعات آن با کمی اغماض به چند فصل (اماکن و...) دسته‌بندی شده است، پژوهشی منفرد در موضوعی خاص نیست، بلکه مجموعه پراکنده‌ای از یادداشت‌هایی است که محورشان تاریخ و جغرافیای تهران است و این ویژگی دلیلی شد بر انتخاب نام «پرسه» برای آن.

در روزهایی که گویی دارد کوتاه و کوتاه‌تر می‌شود، وقت کم است و سرعت بسیار و اکثر مردم گرفتار در غم نان، روزها را در پی آن، به سختی می‌دوند و مجال مطالعه کم دارند. شاید شیوه یادداشت‌های کوتاه، برای آن جمع و حتی دیگران مناسب‌تر از تاریخ‌های مطول باشد تا در چند دقیقه مطالعه روزانه‌ای که ایرانی‌ها بدان اختصاص می‌دهند، خواندن مطلبی را تمام کنند و به فردا نگذارند.

در پایان به رسم معمول و مقبول از زحمت مدیر گرامی انتشارات کتاب‌سرا و کوشندگان محترم همکار ایشان که چاپ این کتاب را سرانجام داده‌اند و از دوست دانشور آقای فرید مرادی که ویرایش کتاب را به عهده داشته‌اند، سپاسگزارم. الهی روزگارشان خوش و دلشان شاد باد.

مقدمه کتاب در جلد اول این مجموعه در مرحله چاپ از قلم افتاد از این بابت پوزش خواهیم.

داریوش شهبازی